

HRVATSKO RATNO PISMO: KRATKI PREGLED BIBLIOGRAFIJA O RATU U HRVATSKOJ I BIH

Josip Prgomet

UDK 016:355.01(497.5)"1991/1995"

Prethodno priopćenje

Primljeno: 23.12.1997.

Prihvaćeno: 8.1.1998.

"Ratna zbivanja kojih smo sudionici konačno se oblikuju zapisom i tako posreduju za buduće naraštaje... Ono što se danas ne zapiše zaboravit će se i budući naraštaji neće niti znati da se dogodilo", napisano je u predgovoru publikacije *Rat u predsoblju Europe*, kataloga izložbe knjiga objavljenih u inozemstvu o ratu protiv Hrvatske i BiH, naznačujući fenomen rata ne samo kao jedan od najkompleksnijih društvenih fenomena nego i kao egzistencijalnu, filozofsku i povijesnu činjenicu *par excellence*. Memoriranje hrvatskoga ratnog pisma također je i politička, kulturna i znanstvena činjenica, ali i nacionalni interes.

Iako još nije izrađena niti objelodanjena sustavna bibliografija koja bi obuhvaćala kompletnu nakladničku produkciju (knjiga, članaka u novinama, časopisima i zbornicima radova) na temu rata u Hrvatskoj i BiH, ta činjenica ipak ne isključuje pregled dosad učinjenoga na tom polju. Svaki takav preliminarni pokušaj ujedno je i poticaj stvaranju sveobuhvatnog pregleda nakladničke djelatnosti na temu Domovinskoga rata. U pregledu nakladničke produkcije uočeno je nekoliko bibliografija, uglavnom selektivnog karaktera, kojima se nastojalo prikupiti i sistematizirati znanstveno-stručnu i publicističku literaturu, kao i novinske članke sa zajedničkim tematskim okvirom sastavljenim od praćenja uzroka političke krize i rata, preko pregleda ratnih događanja sve do različitih dimenzija posljedica rata protiv Hrvatske i Bosne i Hercegovine.

Ni broj dosadašnjih bibliografija još nije dostatan da bi se moglo govoriti o bibliografiji bibliografija, kao terciarnom izvoru informacija. No, ipak, vrijeme od proteklih sedam godina dovoljno je dugo razdoblje za sastavljanje kratkog pregleda objavljenih selektivnih bibliografija ili priloga za bibliografiju. Uvodna rekapitulacija hrvatskoga ratnog pisma i pokušaj evidentiranja postojećih bibliografija istodobno je i poticaj nastojanjima za stvaranjem sinteze tih bibliografija, tj. jedne sustavne bibliografije o Domovinskom ratu.

Ovaj prikaz ujedno je i najava objelodanjivanja novih bibliografija (u narednim brojevima časopisa), jer uredništvo, među ostalim, namjerava u sljedećim brojevima objaviti bibliografiju o ratu u Hrvatskoj te u Bosni i Hercegovini, i to na način da se selektivne bibliografije prirede sukladno različitim kriterijima: prema političko-tematskim cjelinama (npr., bibliografija o ratu u Hrvatskoj, zatim o ratu u BiH) ili prema jezičnom području, ili zemljama objavljivanja (npr., posebno naslovi objavljeni na hrvatskome jeziku, posebno na stranim jezicima), zatim planira se

Autor je diplomirani sociolog. Zaposlen je u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu.

izložiti naslove prema različitim razinama bibliografske obrade (posebno knjige - monografije, posebno članci u zbornicima radova i časopisima).

U pregledu izdanja bibliografskih naslova posebno mjesto zauzima katalog izložbe stranih knjiga *Rat u predsoblju Europe*, objelodanjen 1995. godine u organizaciji Europskog pokreta Hrvatska i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u kojemu je abecednim popisom knjiga prema autoru/naslovu predstavljeno ukupno stotinu osamdeset osam (188) naslova, isključivo knjiga inozemnih autora. Ovaj katalog produkcije inozemnoga nakladništva na temu rata u Hrvatskoj te u Bosni i Hercegovini dosad je najpotpuniji takav pregled. Predstavljanjem inozemnog ratnog pisma dobili smo prikaz relevantne litarature koja je dijelom utjecala na oblikovanje javnoga i službenog mnijenja. Ujedno, izložba je i poticaj objavljivanju prijevoda, kako bi dio inozemne litarature postao dostupan široj hrvatskoj javnosti. Zastupljeni autori su ponajviše znanstvenici, novinari, publicisti, ali i izravni sudionici zbivanja. Inozemna ratna knjižnica, sukladno očekivanjima, najzastupljenija je naslovima objavljenima na engleskome jeziku.

Dalji korak u izradi bibliografija, a ujedno prva i dosad najpotpunija bibliografija analitike, tj. novinskih članaka, izašla je u izdanju Nacionalne i sveučilišne knjižnice: *Rat u Hrvatskoj*, bibliografija članaka iz dnevnoga i tjednoga domačega i stranog tiska. Svaki od tri sveska ovoga posebnog izdanja pregledno je podijeljen i sustavno izložen u tematske skupine. "S ciljem da se na jednom mjestu prikupi dokumentacija koja će suvremenima i budućim naraštajima omogućiti uvid u podatke o ... osmišljenom uništavanju Hrvatske, u NSB je izrađena specijalna bibliografija članaka iz domačeg i stranog dnevnog i tjednog tiska..." (Iz "Uvoda" ...).

Jedan od temeljitijih i sustavnijih pokušaja bibliografskog zapisa je / *Domovinski rat: prilozi za bibliografiju* u izdanju Knjižnica grada Zagreba i Knjižnice Božidara Adžije, autorice Alemke Belan Simić. Ovom tematskom bibliografijom predstavljeno je osam stotina sedamdeset sedam (877) bibliografskih jedinica: knjiga, članaka u časopisima. Obuhvaćen je popis građe iz fonda Knjižnice Božidara Adžije, uglavnom naslova objavljenih u razdoblju od 1991. do 1995. godine. Struktura bibliografskog zapisa odraz je sustavne pokrivenosti različitih segmenata - grada je tematski razvrstana u sljedeće skupine:

1. Uzroci - politički i etnički odnosi u bivšoj Jugoslaviji
2. Rat - agresija, otpor, Hrvatska vojska
3. Žrtve - poginuli, prognani, izbjegli, djeca
4. Razaranja - ekocid, kulturocid, urbanocid
5. Mir - obnova, suživot
6. Apeli - deklaracije, izjave, pisma
7. Odjeci - svijet o ratu
8. Publicistika - novinarske kronike, politički eseji
9. Književnost - poezija, proza, ostale književne vrste
10. Umjetnici Hrvatskoj - humanitarne akcije, osvrti na izložbe
11. Bibliografije.

Ipak, najčešći i prevladavajući oblik bibliografskih zapisa su selektivne bibliografije objavljivane u hrvatskim znanstvenim i stručnim časopisima. Primjer takve je bibliografija B. Milinković, *Križa, rat, obnova: selektivna bibliografija radova* (tri stotine sedamdeset pet - 375 bibliografskih jedinica) u kojoj bibliografirana grada,

sustavno obuhvaćena i egzemplarno klasificirana u nekoliko temata, pokriva različite aspekte rata:

1. Uzroci društveno-političke krize (etnički konflikti, kriza u zemljama realsocijalizma)
2. Posljedice društveno-političke krize (agresija, rat, žrtve rata, migracije, izbjeglice, prognanici, razaranja, ekološke posljedice)
3. Etički aspekti rata
4. Psihološki aspekti rata
5. Demografski aspekti rata
6. Sociologijski i socijalni aspekti rata
7. Pravni aspekti rata
8. Mir. Obnova (mir, sigurnost, obnova, razvoj)
9. Ostalo.

U daljoj bibliografskoj produkciji i u sklopu budućega nakladničkog projekta Nacionalne i sveučilišne knjižnice, očekuje se objavljivanje sustavne bibliografije o ratu u Hrvatskoj, jer je jedna od temeljnih funkcija ove nacionalne institucije upravo izrada bibliografija takvog tipa, a također se valja nadati da će časopis *Migracijske teme* u jednom od sljedećih brojeva nastaviti s ciklusom objavljivanja selektivnih bibliografija, ili priloga za bibliografiju na temu rata, nacionalizma, etničkih sukoba, prisilnih migracija, izbjeglištva i prognaništva, kakve smo već bili u prilici upoznati u radovima J. Kumpesa. Memoriranje ratnog pisma u formi selektivnih bibliografija uglavnom je solidno zastupljeno u stručnim časopisima, ali nedostaje upravo posebna nacionalna bibliografija o hrvatskome Domovinskom ratu u formi samostalne bibliografske jedinice: monografije-knjige ili slične bibliografske produkcije.

Od ostalih izvora informacija o hrvatskome ratnom pismu, osim bibliografskih zapisa u stručnim časopisima tijekom 1991. i 1992. godine, objavljivane su još kratke bibliografije ili prilozi na temu ratnih razaranja (*Informatica museologica*, *Dometi*, *Dubrovački horizonti*, *Arhitektura*, *Čovjek & prostor*) ili je iznesen pregled nakladničke djelatnosti vezane uz temu ratnih zbivanja u Hrvatskoj u razdoblju od 1991. do 1992., (*Pravnik*), ili su pak objavljene medicinske bibliografije koje sa svog stajališta prate ubijanja, masakre i druge oblike ratnih zločina (*Croatian Medical Journal*, *Liječnički vjesnik*, *Medicinski vjesnik*, *Zbornik radova Mass Killing ...*) - uglavnom, objavljivani su tematski prilozi o različitim dimenzijama ratnog događanja:

1. *Croatian Medicinal Journal*, Zagreb, 33/1992., *War Supplement* 1, 2;
2. *Liječnički vjesnik*, Zagreb, 113/1992., br. 7/8;
3. *Medicinski vjesnik*, Osijek, 23/1991., br. 3/4;
4. *Zbornik radova: Mass Killing and Genocide in Croatia 1991./1992.*, Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada, 1992.
5. *Čovjek & prostor; Arhitektura*, Zagreb, 1991./1992., posebni brojevi 1-3;
6. *Dometi*, Rijeka, 24/1991., br. 10/12,
7. *Dubrovački horizonti*, Zagreb, 1992., br. 32;
8. *Informatica museologica*, Zagreb, 1992., br. 3/4;
9. *Pravnik*, Zagreb, 1992., br. 1-2 (49-50),

ili su djelomični popisi literature zastupljeni u bibliografskim priložima nekih, sada već brojnih naslova knjiga bogate nakladničke produkcije čiji tematski okvir obuhvaća političku krizu, raspad Jugoslavije, velikosrpsku agresiju i Domovinski rat.

Kako je priroda proučavane materije odraz duha vremena i (ne)ograničena temporalnom dimenzijom, tako je i nakladnička djelatnost uvjetovana vremenskim relacijama proučavanog fenomena. Stoga je pri praćenju publikacija o ratnim događanjima nužno imati na umu određeni vremenski okvir.

Preliminarni popis objavljenih selektivnih bibliografija:

Milinković, Bosiljka, *Kriza, rat, obnova: prilog bibliografiji. Sociologija sela*, 30 : 1/2(1992.) 155.-182.

Milinković, Bosiljka, *Kriza, rat, obnova : selektivna bibliografija radova*, Bosiljka Milinković, Dušan Milinković, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*. 43, 2/3 (1993.) 308.-330.

Rat u Hrvatskoj: bibliografija članaka iz dnevnog i tjednog domaćeg i stranog tiska (urednik Dubravka Skender). Zagreb, Nacionalna i sveučilišna biblioteka, 1992, sveske:

1. *Razaranja 1991. - 1992.*, V, 113 str.

2. *Razaranja i obnova 1992. - 1993.*, VI, 111 str.

3. *Odjeci u stranom tisku 1991, 1992., 1993.*, VIII, 119 str.

Rat u predsoblju Europe : katalog izložbe stranih knjiga, (ur.Sonja Avalon), Zagreb, Nacionalna i sveučilišna biblioteka, VII, 40 str.

Tatalović, Siniša, "Selektivna bibliografija knjiga i članaka o ratu u Hrvatskoj", *Politička misao*, Vol. XXXII, 1995., br. 3, str. 219.-227.

Kumpes, Josip, "Nacionalizam, etnički sukob i rat: selektivna bibliografija (1991.-1993.)", *Migracijske teme*. 9, 3/4, 1993., 325.-343

Kumpes, Josip, "Prisilna migracija, kolonizacija i etnički sukob: prilozi za istraživanje i bibliografiju", *Migracijske teme*, 9, 1993., 1, str. 67.-98.

Kumpes, Josip, "Prisilna migracija, izbjeglištvo i prognaništvo: prilog za bibliografiju i istraživanje", *Migracijske teme*, 9, 1993., 2, str. 179.-189.

Kumpes, Josip, "Prisilna migracija, izbjeglištvo i prognaništvo: bibliografija (1993.-1996.)", *Migracijske teme*, 12, 1996., 1/2, str. 95.-136.

Kumpes, Josip, "Religija, politika, etničnost: selektivna bibliografija." *Migracijske teme*. 10, 1994., 3/4, str. 251.-284.

Knjižnica Božidara Adžije (Zagreb), *Domovinski rat : prilozi za bibliografiju*. Pripremila Alemka Belan Simić, Zagreb: Knjižnica Božidara Adžije, 1995.